

8. Mikuž M. Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941 / Metod Mikuž ;[kazala in dokumentarno slikovno gradivo je pripravil Mirko Stiplovšek]. - V Ljubljani: Mladinska knjiga, 1965. - 555 str.
9. Penič L. General Rudolf Maister in boj za slovensko severno mejo v letih 1918-1920 / Lojze Penič // Skozi čas: zbornik Muzeja narodne osvoboditve Maribor za leto. - 2005. - Str. 25-38.
10. Penič L. Boj za slovensko severno mejo v letih 1918-1919 na Štajerskem in Koroškem / Lojze Penič. - Znamenje: revija za teološka, družbena in kulturna vprašanja ISSN: 0351-5664. - Št. 5/6 (2007), str. 94-98
11. Perovšek J. Slovenska osamosvojitve v letu 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. - Ljubljana: Modrijan, 1998. - / Jurij Perovšek. - 191 str.
12. Perovšek J. V zaželjeni deželi: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo : 1918-1941 / Jurij Perovšek. - Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2009. - 314 str.
13. Pišlar M. Obletnica bojev za severno mejo in ustanovitve TO / Marko Pišlar // Revija slovenska vojska. - 2008. - Letnik XVI. - Št.19. - Str.2.
14. Pleterški J. Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914-1918 / Janko Pleterški. - Ljubljana: Slovenska matica, 1971. - 323 str.
15. Sejni zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921 / za objavo pripravil Peter Rjbnikar. - Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998-2002. - 3 zv.
16. Seručar Z. Vojne akcije u Koruškoj 1918/19.godine : kratak pregled / Zdravko Seručar. - Beograd : Vojnoistorijski institut I.A., 1950. - 69 str.
17. Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848-1992. 1. knj / (Ur. Fischer Jasna et al.). - Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2005. - 1509 str.
18. Švajncer J.J. Slovenska vojska 1918-1919 / Janez J. Švajncer. - V Ljubljani: Prešernova družba, 1990. - 332 str.
19. Tomšič I. Razpad Avstro-Ogrske in nastajanje slovenske državnosti / Ivan Tomšič // Naši razgledi. - 7.11.1969. - Str. 625-626.
20. Ude L. Boj za severno slovensko mejo 1918-1919 / Lojze Ude. - Maribor: Založba Obzorja, 1977. - 294 str.
21. Zečevič M. Slovenska ljudska stranka in jugoslovanske zedinjenje 1917-1921: od majniške deklaracije do vidovdanske ustave/ Momčilo Zečevič; [prevedel Branko Avsenak]. - Maribor: Založba Obzorja, 1977. - 425 str.

Мальшина Е. В. Деятельность Национального правительства Словении по формированию вооруженных сил в конце 1918 г.

Статья посвящена вопросам формирования словенских вооруженных сил под руководством Национального правительства Словении в составе Государства СХС. Освещаются особенности административного положения и границ Словении в составе Государства СХС, формы и направления войсковой деятельности правительства, характер, функции и задачи словенских вооруженных сил в октябре-ноябре 1918 г.

Ключевые слова: Государство СХС, Словения, государственные границы, вооруженные силы

Malshina K.V. Activities of the National Government of Slovenia to the formation of armed forces in late 1918

Article is devoted to the formation of Slovenian military forces under the National Government of Slovenia in the State of SHS. Specific features of the administrative situation and borders Slovenia as part of the State of SHS, forms and domains of the Government's military activities, the character, functions and tasks of the Slovenian military forces in October-November 1918 are researched.

Keywords: State of SHS, Slovenia, state borders, military forces

УДК: 94:327.39(4)"19"

А. В. Омельченко

ІДЕЙНА БАЗА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СЕРЕДИНИ ХХ СТ.

У статті робиться спроба проаналізувати окремі аспекти ідейних підвалин європейських інтеграційних процесів середини ХХ ст. Зокрема, беруться до уваги такі фактори як пацифізм, спричинений Другою світовою війною, католицьке віросповідання, з притаманними йому специфічними рисами. Також розглядаються дискусії серед європейської інтелектуальної та політичної еліти щодо форм та методів європейського об'єднання.

Ключові слова: Європа, євроінтеграція, ідеологія, християнство.

За останні роки інтеграційні ідеї стали об'єктом різноманітних дискусій в наукових та політичних колах різних країн світу. Почасті тому, що сама концепція об'єднання в умовах швидко наростаючої глобалізації виглядає цілком природно і привабливо. З іншого боку, події, пов'язані зі світовою економічною кризою і, особливо, з кризою еврозони, змушують аналітиків якщо не відкинути, то значно скоригувати перспективи інтеграційних процесів у світі. Не менш значущим є питання щодо культурної основи інтеграції європейських країн в умовах фактичного провалу політики мультикультуралізму в Європі та незрозумілих перспектив кандидатів на вступ до ЄС (як Туреччини, так і деяких пострадянських країн).

Все це дає підстави ще раз повернутися до питання про ідейне підґрунтя сучасних європейських інтеграційних процесів. Ця проблема в різних її аспектах розглядалася як у зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії останніх двадцяти років. В тих чи інших аспектах це питання розглядалося у таких працях, як «Європейська інтеграція. Теорії та підходи» [1], «Політика європейської інтеграції» Майкла О'Нейла [2], «Європейська інтеграція: від спільноти до союзу» Мартіна Холланда [3], «Політична економія Європейського Союзу» Фінна Лаурсена [4], «Джерела та розвиток Європейського Союзу 1945-2008» Мартіна Дедмена [5], «Європейський союз: заснування та етапи становлення» В.В. Копійки та Т.І. Шинкаренка [6] та багатьох інших.

У цій статті робиться спроба дослідити ідейні аспекти, що здійснювали свій вплив на євро інтеграційний процес в момент його початку, тобто у 40-х – 50-х роках ХХ ст.

Європейська ідея, заснована на принципах ненасильницького, добровільного об'єднання народів континенту виникла ще до початку Другої Світової війни, у 20-х рр. ХХ ст.

Питання щодо визначення початку процесу розвитку ідеї європейської інтеграції є недостатньо висвітленим у вітчизняній літературі. Зазвичай, починаючи описувати зародження ідеї європейського об'єднання автори заглиблюються в історію, знаходячи ознаки інтеграційної ідеї в різних проектах, починаючи від Римської імперії і закінчуючи „Третім Рейхом” Адольфа Гітлера [6, с.7]. Дійсно, на перший погляд здається, що всі великі війни на європейському континенті, від Цезаря до Гітлера, підсвідомо несли в собі зачатки грандіозної ідеї – об'єднання Європи під єдиним керівництвом. В цьому плані Друга Світова війна, найбільш масштабна і найбільш грандіозна з усіх конфліктів за всю історію людства, справді тимчасово об'єднала значну частину континенту, що знаходилася під нацистською окупацією. Однак, безумовно, не можна вважати саму війну певним проявом інтеграційної ідеї, спробою, хоча й насильницькою, але злиття європейських народів в межах одного стійкого об'єднання. Адже війна є деструктивним явищем за своєю сутністю, а тому не може нести в собі ніякого позитивного навантаження. Тим більше, не можна розглядати як інтеграційну гітлерівську ідею об'єднання Європи, оскільки нацистська верхівка планувала не інтеграцію європейських народів, а навпаки, забезпечення домінуючого становища однієї європейської нації – німецької, за рахунок нівелювання прав всього іншого, неарійського населення. Тут можна й потрібно оперувати такими термінами як „окупація” та „підкорення”, але аж ніяк не „об'єднання”, або „інтеграція”.

Втім, в історії існувало й багато мирних проектів об'єднання Європи (наприклад, проекти П. Дюбуа, У. Пенна, А. Сен-Сімона, П.-Ж. Прудона та інших). Проте, якщо розглядати розвиток європейської ідеї як процес, то в його межах навряд чи можна розглядати будь-які окремі ідеї об'єднання Європи, що виникали у різних місцях континенту, в різний час та в різних соціально-економічних та політичних умовах. Початок цього процесу можна датувати не раніше як 20-ми роками ХХ-го сторіччя, коли ця ідея набуває широкого розголосу, стає предметом серйозного обговорення в політичних та громадських колах європейських країн.

Засновником європейського інтеграційного руху виступив австрієць Ріхард Куденхове-Каллергі у 1923 р. Основним ідеологічним принципом нового об'єднання була ідея протистояння загрозам з боку Росії та США шляхом зближення європейських країн навколо історичного ядра – Франції та Німеччини [7, с.111]. Найвідомішим прихильником панєвропейської ідеї у міжвоєнний період був французький прем'єр-міністр Арістід Бріан, який у 1930 р. висунув ідею створення блоку держав континентальної Європи.

Після Другої світової війни в населення більшості країн Європи на короткий термін виникло певне відчуття „спільної долі” – адже вони разом перебували під німецькою окупацією, разом чинили спротив завойовникам (активно чи пасивно), і разом відчували радість від довгоочікуваного звільнення. Втім це відчуття „спільності” після закінчення війни швидко було витіснене іншими, більш нагальними проблемами економічного характеру.

Звичайно, пацифістської ідеї об'єднання Європи з метою недопущення глобальних військових конфліктів континенті навряд чи було достатньо, щоб зрушити з місця потяг євроінтеграції і змусити національні уряди зробити конкретні кроки в цьому напрямку. Ще однією обов'язковою умовою нормального функціонування механізмів майбутньої об'єднаної Європи мало бути залучення Франції та Німеччини як її невід'ємних складових частин. Проте ще свіжими були у свідомості європейців, а особливо – французів, спогади про минулу війну, в якій німці міцно асоціювалися з образом ворога, щоб говорити про Німеччину як про рівноправного партнера по євроінтеграції. Так, у Меморандумі міжнародного комітету за європейську єдність, ухваленому на гаазькому конгресі 1948 року, який передбачав створення Європейської Асамблеї, німецьких представників не згадали жодним словом, хоча делегація на чолі з К.Аденауером брала в ньому активну участь [8, р.433].

Іншим впливовим чинником посилення європейського інтеграційного руху стала „холодна війна”, що одразу ж переорієнтувала увагу європейців з „німецької загрози” на „радянську загрозу”. Деякі прихильники європейської інтеграції вбачали в цій ситуації чудовий шанс для майбутньої об'єднаної Європи стати своєрідною „третьою силою” між двома ворогуючими таборами. Звідси виникло подальше протистояння ідей „атлантичної” Європи та Європи „європейської”.

Треба також враховувати той факт, що теза про „радянську загрозу” для європейських країн, хоча й активно згадувалася європейськими політиками з різних приводів, але всерйоз сприймалася хіба що в американських політичних колах, заляканих розгулом маккартизму. В Європі ж, задля протистояння цій самій „радянській загрози”, вже існував Північноатлантичний альянс, який мав всі необхідні важелі для ефективної відповіді на будь-яку можливу агресію зі Сходу.

Тобто можна із достатньо великою долею впевненості сказати, що „радянська загроза” використовувалася в урядових колах Західної Європи скоріше як формальне гасло, яке, до того ж ще гарантувало західноєвропейським країнам політичну та фінансову підтримку з боку Сполучених Штатів.

Досить цікавим є питання про мотиви „батьків-засновників” Єдиної Європи. Традиційно до них відносять Ж.Монне, К.Аденауера, Р.Шумана, А.де Гаспері, П-Х.Спаака, В.Хальштейна та У.Черчілла. Сюди ж можна віднести Р.Куденхове-Каллергі, А. Бріана, Г. Штреземана. В Західній Європі поступово складається, або вже склалася, ідилічна картина про „великих європейців”, які мало не першими вийшли за вузькі рамки національної свідомості, зрозумівши необхідність злиття всіх держав Західної Європи у єдиний „плавильний тигель”, з якого народиться принципово нове утворення – Сполучені Штати Європи, чи Європейський Союз (назва вже не має значення). На нашу думку такий погляд має дещо міфологічний характер. Більшість вищезгаданих осіб були діючими національними політиками та державними діячами. Навряд чи вони змогли б обійняти такі високі посади, не будучи здатними відстоювати національні інтереси своїх держав. А ні в кого мабуть не викликає сумніву те, що після Другої Світової війни ці інтереси конче потребували захисту.

Окремо слід розглянути позицію іншого „великого європейця” – Жана Монне. Загальновідомо протиставлення позицій Монне і французького президента Шарля де Голля як контраверсійність ідей національної Європи та „Європи вітчизн”. Вважається, що Монне виступав за передачу спільним європейським керівним органам якнайбільшої частки національних суверенитетів, на відміну від де Голля, який розглядав єдину Європу лише як інструмент, за допомогою якого Франція поверне собі можливість встати в один ряд з великими державами світу – США та СРСР.

Але інший французький президент, Валері Жіскар д’Естен, наводить у своїх мемуарах одне висловлювання Жана Монне, яке, на наш погляд, заслуговує на те, щоб процитувати його повністю: „Де Голль згяяв одну можливість, – сказав мені Монне, – мабуть найсприятливішу для нього, я маю на увазі поїздку до Німеччини у 1962 році. Німці на той час були готові довірити йому управління Європою, і сьогодні Європа була б під керівництвом Франції (виділення наше. – А.О.). Все виглядало б інакше! Але він не розібрався в ситуації, поза як все ще знаходився під враженням довоєнних подій і розстановки сил, що склалася в ті роки. Де Голль згяяв цю можливість” [9, с.96]. Досить дивно висловлювання для людини, яка, нібито, все життя виступала за рівність всіх націй в єдиній європейській сім’ї!

Насправді, певно, і де Голль, і Монне хотіли бачити Францію на чолі Європи, з тією лише різницею, що де Голль бачив свою країну цілком самодостатньою в політичному плані і, справедливо вважаючи, що без участі Франції жодне європейське об’єднання приречене на невдачу, хотів, щоб Європа приєдналася до Франції, не бажаючи йти на компроміси в цьому питанні. Монне ж, у свою чергу, вважав, що європейська інтеграція – це об’єктивний, незворотній, викликаний історичною необхідністю процес, а тому, чим раніше Франція до нього приєднається, і чим активнішу участь у ньому братиме, тим більше вона ствердить себе як політичний лідер усієї Західної Європи. Обидва вони, і де Голль, і Монне були патріотами своєї країни, хіба що де Голль за поглядами був європейським французом, а Монне – французьким європейцем.

Закінчення Другої світової війни є певною межею у перерозподілі балансу сил між „великими державами”, і цей же період був позначений відродженням дискусій серед європейської інтелігенції щодо цілей, методів і напрямків об’єднання Європи.

Треба зазначити, що навіть під час війни обговорення цієї проблеми не було припинено. Воно лише відійшло на другий план перед більш нагальною потребою – подолання спільного ворога у вигляді нацистської Німеччини.

У 1941 р. італійські антифашисти Ернесто Россі та Альтєро Спінеллі заснували Європейський федералістський рух, діяльність якого була спрямована на пропаганду ідеї європейської єдності. У липні того ж року вони склали „Маніфест Вентотене”, (за назвою острова, де перебували в ув’язненні), що головною причиною світової нестабільності називає націоналізм, побудований на принципах тоталітарного суспільства. „Абсолютна суверенність націй і країн призводить до того, що деякі з них починають прагнути панування над іншими націями для поширення свого життєвого простору за їхній рахунок” [10, с.127]. Головним повенним завданням Спінеллі і Россі бачать європейське єднання у наступних межах: створення в Європі єдиної міцної федеральної держави зі спільною європейською армією, злам економічної автаркії, утворення спільних федеральних органів та інститутів при наданні державам суттєвих автономних прав.

Навесні 1944 р. у Женеві таємно зустрілися представники Руху Опору дев’яти європейських країн. У спільній декларації вони створили в Європі „федеральну спілку європейських народів” [11, с.114].

Саме під час війни і саме в середовищі учасників Руху Опору зародився європейський федералістський рух, який пропонував об’єднання Європи на основі відмови від „догм абсолютного суверенітету держав” [11, с.114]. Федерація визначалася як оптимальна модель подальшого існування Європи в умовах „холодної війни”. У вересні 1946 р. декілька федералістських організацій, що зародилися у лавах Опору, представили так звану „Хертенштайнську програму” створення „європейської спільноти на федеративній основі”, якій її члени мали делегувати частину своїх економічних, політичних та військових суверенних прав [12, с.73], а невдовзі після цього об’єдналися у Спілку європейських федералістів.

Ще одним кроком до подальшої конкретизації та втілення у життя федералістських ідей став Європейський конгрес у Гаазі, що відбувався 7 – 11 травня 1948 р. під почесним головуванням У. Черчілла. Щоправда, на переконання самих прихильників федералізму, Гаазький конгрес не був „федералістським”, як його охрестила тоді європейська (зазначимо – континентальна) преса. На ньому більше переважали прихильники поміркованої позиції, які вітали ідею об’єднання Європи взагалі, але не мали (та, мабуть, і не прагнули

мати) більш-менш чіткої позиції з приводу шляхів, методів і темпів такого об'єднання. Та в цілому, зважаючи на попередній стан цієї проблеми, Гаазький конгрес був для федералістів цілком очевидним кроком уперед, адже вони намагалися, перш за все, „шокувати” континент, „сколихнути громадську думку”, „розбудити свідомість Європи” [11, с.58].

Європейські дискусії з інтеграційних питань, що відбувалися до, під час та після Гаазького конгресу 1948 р. висвітлювали два основних аспекти, навколо яких точилися суперечки.

По-перше – це мета об'єднання, межі, до яких може дійти європейський інтеграційний процес. Федералісти, які на конгресі були представлені у більшості французами, бельгійцями, голландцями та італійцями, наполягали на поступовому створенні західноєвропейської федерації, в основі якої лежатимуть спільні культурні надбання європейського континенту, і яка перебере на себе певну частину національних суверенітетів. Їм опонувала група, яка була представлена в основному членами британської делегації і яку можна умовно назвати „уніоністською”. Сенс європейської інтеграції вони вбачали у створенні міждержавного об'єднання європейських країн, яке буде проводити спільну політику у різноманітних галузях (оборонній, економічній, культурній), визначену на основі відповідних консультацій урядів країн-членів.

Окремо слід зупинитися на позиції керівника британської делегації і почесного голови конгресу Уїнстона Черчілля, який був одним з перших ідеологів створення єдиної Європи, не передбачаючи, втім, участь в цьому проєкті Великої Британії. „Велика Британія, Співдружність Націй, Америка і Радянська Росія мають стати партнерами і поручителями у будівництві нової Європи і повинні у подальшому захистити її право на мирне існування і процвітання” – заявив Черчілль у своїй промові перед студентами Цюрихського університету у 1946 р. [13, с.503].

Другим аспектом суперечностей в євроінтеграційних дискусіях стало питання про шляхи та методи, якими повинні об'єднуватися країни Європи. Прихильники все тієї ж федералістської моделі розвитку вважали, що інтеграція Європи має відбуватися шляхом вольового рішення політичних еліт під впливом громадської думки. Федералісти стверджували про необхідність „інституційно-конституційного оформлення об'єднання держав в обмежений проміжок часу. Кінцева мета федералістської теорії – утворення федерації чи конфедерації європейських держав – одночасно проголошувалася, як необхідна умова для початку (виділення наше. – А.О.) інтеграційного процесу” [6, с.17-18].

Певною альтернативою федералістським проєктам європейської інтеграції стала теорія функціоналізму, яка з'явилася ще у середині 40-х рр. ХХ ст. Виникнення функціоналізму пов'язують із роботами англійського соціолога Девіда Мітрані, який пропонував створювати мережу спеціалізованих міжнародних організацій, здатних вирішувати певні соціально-економічні проблеми, використовуючи виконавчі повноваження, делеговані державами-учасницями. При цьому Мітрані пропонував принципово відмовитися від намагань надати таким організаціям політичних функцій, вважаючи, що політичні питання не можуть бути приводом для об'єднання, оскільки вони завжди є джерелом розбіжностей і конфліктів. Створення ж міжнародних агентств, зав'язаних, в основному, на економічних питаннях, зведе до мінімуму можливість військових конфліктів, адже від них постраждає економіка всіх конфліктуючих сторін. Зокрема, Мітрані пропонував таким чином унеможливити агресію з боку Німеччини (адже цю теорію він розробляв під час Другої світової війни та у перші повоєнні роки), „впливши” функціональні організації у саму тканину німецької економіки.

Безумовно, будь-яке об'єднання базується на певних компромісах, і у даному випадку ці компроміси знаходилися як у політичній, так і в економічній площині. Однак, на наш погляд, існувала ще одна важлива риса, що об'єднувала населення країн, які у 1951 р. погодилися прийняти „план Шумана” (Франція, ФРН, Італія та країни Бенілюксу), відмовившись від частини свого суверенітету, принісши її в жертву досить примарним, як на той час, перспективам стабільності на континенті.

Ця риса – християнська релігія. Хоча вона ніколи не висувалася на перший план, як один з чинників європейської інтеграції, проте, на нашу думку, наявність такої спільної риси серед країн європейського континенту створювала важливий фундамент, на якому базувалися усі подальші компромісні рішення.

Християнство виступило як цементуючий елемент, що дозволив Європі сформуватися й усвідомити себе не лише в географічному плані (як територія), але й в етнонаціональному (як комплекс *ethnos*). Тільки розповсюдження християнства дало „залізний” привід для глобального взаємопроникнення культур на всій території європейського континенту. Налагодження *постійних* контактів між етносами, що будували своє духовне (а отже – і соціальне) життя не на основі вірувань у існуючий в кожній спільноті пантеон божеств, а керуючись спільними християнськими догмами, все це сприяло усвідомленню європейськими етносами своєї спільності.

Насправді, коли мова йде про релігію, як спільний фактор європейського об'єднання середини ХХ ст., треба говорити, скоріше, про католицьку релігію. Адже з шести країн, що у 1952 році утворили ЄСВС – Франція, Італія, Бельгія, Люксембург, Німеччина, Нідерланди – перші чотири є суто католицькими країнами, а в Німеччині (що була тоді представлена лише своєю „західною” частиною) католицьку релігію сповідує значна кількість населення.

Саме католицька релігія здавна грала роль цементуючого фактора для всієї європейської (і, зокрема, західноєвропейської) цивілізації. Саме латина, яка використовується під час богослужінь у католицьких храмах, офіційно вважалася міжнародною мовою спілкування аж до кінця епохи Середньовіччя. Саме Ватикан із самого початку свого існування позиціонував себе як центр всесвіту, прагнучи розповсюдити свій вплив на весь світ. Саме Святий Престол, починаючи з Григорія VII, боровся за верховенство пап над європейськими монархами, намагаючись позбавити свою владу будь-якого національного відтинку; а починаючи

з Нового часу активне сприяння будь-яким проектам об'єднання Європи стало для папства формою участі в політичному житті континенту [14, с.39].

Цей універсалізм католицької церкви не властивий тій же протестантській релігії, що виникла як відображення суто національних прагнень європейських народів. Тому не дивно, що ідея інтеграції яка передбачала відмову від частини національного суверенітету, отримала свій розвиток саме в католицькому середовищі, де вже заздалегідь, на ментальному рівні, були закладені підвалини для такого процесу.

В світлі всього вищезазначеного не виникає особливого подиву, що батьки-засновники європейського інтеграційного процесу – Альчіде Де Гаспері, Робер Шуман та Конрад Аденауер були ревними, глибоко віруючими католиками.

Наслідком цієї релігійності була ще одна спільна риса, характерна для цих трьох лідерів – кожен з них був переконаним антифашистом. Адже основою фашистських течій на європейському континенті був саме націоналізм у найрадикальнішому своєму вигляді, проти якого завжди виступала католицька універсалістська традиція. Вже тоді, на противагу ідеї „величі окремої надії”, католики-антифашисти почали пропонувати ідеї однієї батьківщини – Європи [15, с.123].

Щоправда, багато противників Ватикану, особливо з лівого табору, неодноразово дорікали Святому Престолу співпрацю із фашизмом, вказуючи, зокрема на конкордат, що був укладений між папою та гітлерівським режимом влітку 1933 року. Католики виправдовуються тими специфічними, складними відносинами, що завжди склалися у Римській церкві із *законною* владою, якою на той час вже були нацисти (адже до 1933 року католицька церква в категоричній формі забороняла своїм віруючим вступати до лав НСДАП та голосувати за неї на виборах). Саме в силу цієї специфіки „католицька церква Німеччини дала за наступні роки чимало мучеників та героїв, але як інститут до Опору не вдалася” [16, с.79].

Націоналізм, який завжди певною мірою засуджувався католицькою церквою, в силу її універсалізму, був у свідомості громадян визначений як постійне джерело воєнних конфліктів, особливо останньої великої війни. А властивий католицькому віросповіданню „християнський паціфізм” всіляко сприяв розповсюдженню цих ідей серед простих європейців. Ліки проти націоналізму, що їх використовувала церква, - толерантність та взаємна терпимість – дуже вдало вписувались у загальні ідеї об'єднання всього європейського „цивілізованого” суспільства заради унеможливлення у майбутньому расової ненависті та міжетнічної ворожечі.

Ще одна ідейна риса, що до певної міри стала об'єднуючим фактором для європейських політиків – антикомунізм. І ця риса також була зрозуміло підтримана Ватиканом. Навіть соціалізм розглядався католицькими апологетами як „поміркваніша секта” комунізму – „вчення, що проповідує насильство”. Римські папи вважали, що „...не можна бути одночасно щирим соціалістом і добрим католиком” [17, с.240].

Європейські католики добре засвоїли настанови своєї церкви: і Альчіде Де Гаспері в Італії, і Конрад Аденауер в Західній Німеччині та й Робер Шуман у Франції абсолютно негативно ставилися до соціал-демократичних ідей. Більше того, вони навіть не допускали думки про можливість поєднання таких термінів як соціалізм та демократія. Демократичні ідеали для них могли бути поєднані виключно з християнськими (тобто, католицькими) цінностями. В основі ідеології політичних партій, що їх заснували в своїх країнах Аденауер, Де Гаспері та Шуман, лежали в тому числі і папські енцикліки – „Рерум новарум” [18] та „Квадрагезімо анно. Про відновлення соціального порядку” [19], в яких церква намагалася перехопити ініціативу соціалістів, переінакшивши ліві ідеї на католицький лад. Шуман, зокрема, у своїх творах зазначав, що „демократія буде християнською або її не буде взагалі” [20, с.67].

Ватикан був як ніхто зацікавлений у наповненні суто, на перший погляд, економічних та політичних інтеграційних ідей релігійним змістом, прагнучи надати процесу об'єднання Європи вигляд вселенської боротьби Добра зі Злом. Папа Пій XII, виступаючи з промовою перед викладачами та студентами європейського коледжу в Брюгге у березні 1953 року, висловлював побоювання, що без збереження істинної християнської віри як основи цивілізації і культури, „Європі не вистачить внутрішньої сили, щоб зберегти перед лицем переважаючих у силі противників не тільки цілісність своїх ідеалів, але й свою земну та матеріальну незалежність” [21, с.107].

До цього ж треба додати факт одвічного протистояння католицького Заходу проти православної Росії. Окрім вищезгаданого протистояння між універсалізмом та націоналізмом (адже і православ'я, і протестантизм – це релігії, національні за своєю суттю), ідея інтеграції європейських країн між собою несла в собі можливість захисту західної „ліберальної” гілки християнства від східної, „етатистської”. Загальновідомо, що православ'я – ще з візантійських часів – і, зокрема, російське православ'я (особливо з часів Петра I) завжди використовувалося владою для обслуговування державних інтересів, у той час як католицька церква намагалася поставити себе над світською владою. Католицизм надав європейському світові певного динамізму, обумовивши „своєрідність його соціального буття” [22, с.132]. Папа Пій XII у своєму різдвяному посланні 1954 року закликав міцніше об'єднати народи Європи, „з метою припинити традиційне суперництво, що воно їх взаємно протиставляло, та забезпечити спільний захист їхньої незалежності та мирного розвитку” [23, р.132].

Тож євроінтеграційні ідеї в тих чи інших варіаціях виникали досить часто впродовж історії людства. Але тільки у ХХ ст. ці ідеї набули по-справжньому реальних контурів. Сформувавшись у міжвоєнний період, концепція створення панєвропейського об'єднання отримала додатковий поштовх до реалізації після Другої світової війни. Відчуття спільної долі, набуті під час боротьби з фашизмом, та природний для будь-якого повоєнного часу паціфізм змусили європейських політиків шукати ефективний спосіб унеможливлення

конфліктів на континенті у майбутньому. В цій ситуації об'єднання європейських країн стало виглядати оптимальним варіантом, особливо з огляду на новий зовнішній виклик – «радянську загрозу», що виступила у якості ефективного стимулу на початковому етапі.

Врешті-решт, шляхом тривалих дискусій та аналізу практичного досвіду попередніх поколінь були в цілому окреслені й технічні аспекти інтеграції, що почала реалізовуватися через реалізацію спільних локальних проектів соціально-економічного характеру, першою ластівкою яких стало створення Європейського об'єднання вугілля та сталі.

Євроінтеграційні ідеї лягли на стійке ідейне підґрунтя, що його впродовж століть було сформовано християнською (а ще точніше – католицькою) релігією. Практично це було здійснено через процедуру створення в провідних європейських країнах впливових партій християнсько-демократичної спрямованості, які отримали ідеологічну підтримку з боку Ватикану.

Без сумніву, питання ідейних аспектів європейської інтеграції далеке від остаточного вирішення, що буде ставити перед дослідниками нові й нові проблеми по мірі розвитку методологічної бази історичної науки.

Джерела та література

1. European integration. Theories and approaches / edited by Hans J. Michelmann, Panayotis Soldatos – University Press of America, 1994. – 112 p.
2. O'Neill M. The politics of European integration. – Routledge, 2005. – 343 p.
3. Holland M. European integration: from community to union. – Pinter Publishers, 1993. – 258 p.
4. Laursen F. The political economy of European integration – Martinus Nijhoff Publishers, 1995. – 312 p.
5. Dedman M. The origins and development of the European Union 1945-2008: a history of European integration. – Taylor & Francis, 2010. – 204 p.
6. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування та етапи становлення. – К., 2001. – 448 с.
7. Куденхове-Калерги Р. Европейский манифест. // Европейский альманах. – 1991. – С. 110–119.
8. L'année politique 1948. Revue chronologique des principaux faits politiques, diplomatiques, économiques et sociaux de la France et de la communauté et bilan des organisations européennes. – P., 1948.
9. Жискар д'Эстен В. Власть и жизнь. – М., 1990. – 320 с.
10. Манифест Вентотене // Европейский альманах. – 1990. – С. 126–134.
11. Де Ружмон Д. Європа у грі. – Львів, 1998. – 278 с.
12. Швиммер В. Мечты о Европе. – М., 2003. – 383 с.
13. Черчилль У. Трагедия Европы. Речь, произнесенная 19 сентября 1946 года в Цюрихском университете // Черчилль У. Мускулы мира. – М., 2004. – С. 496-504.
14. Филиппов Б.А. Иоанн Павел II и проблема единства Европы // Папство в современном мире. – М., 1989. – С.26-41.
15. Юдин А.Н. Европеизм в идеологии политической деятельности А. Де Гаспери // Единая Европа: идея и практика. – М., 1994. – С.127–142.
16. Бровко Л. Конформизм и конфронтация. Христианские церкви и нацистское государство // Свободная мысль. – 1993. – № 12. – С.78-92.
17. Уильямс Ч. Аденауэр. Отец новой Германии. – М., 2002. – 472 с.
18. Энциклика Его Святейшества Папы Льва XIII «Rerum novarum» // Энциклики Его Святейшества Папы Римского 1891, 1981, 1991 гг. о труде, человеческой жизнедеятельности, нравственности и морали. – К., 1993. – 290 с.
19. Пий XI, папа, 1857–1939. Окружное послание «Quadagesimo anno...»: О восстановлении общественного порядка в полном соответствии с Евангельскими заповедями: К сорокалетию окружного послания Льва XIII «Rerum novarum» Святейшего владыки нашего Пия XI, Божьим Провидением папы. – Париж: Благовест, 1931. – 76 с.
20. Шуман Р. За Европу / Пер. с фр. В.Божовича. – М.: Московская школа политических исследований, 2002. – 95 с.
21. Лобье П. де. Социальная доктрина католической церкви. – Брюссель, 1989. – 254 с.
22. Терещенко Ю. Християнство як підвалини європейської цивілізації // Віче. – 1991. – № 1. – С.123-140.
23. Lenz-Medoc P. Les catholiques d'Allemagne dans les relations internationales //Les relations internationales de l'Allemagne Occidentale /Sous la direction de Alfred Grosser – P.,1956. – P. 121-138.

Омельченко А.В. Идейная база евроинтеграционных процессов середины XX в.

В статье делается попытка проанализировать отдельные аспекты идейного фундамента европейских интеграционных процессов середины XX в. В частности, принимаются во внимание такие факторы как пацифизм, вызванный Второй мировой войной, католическое вероисповедание, с присущими ему специфическими чертами. Также рассматриваются дискуссии среди европейской интеллектуальной и политической элиты относительно форм и методов европейского объединения.

Ключевые слова: Европа, евроинтеграция, идеология, христианство.

Omelchenko A.V. Ideological base of eurointegration processes of middle of 20 century.

The article is an attempt to analyse the separate aspects of ideological foundation of the European integration processes of middle of 20 century. In particular, such factors as pacifism, caused Second world war, catholic religion are taken into account, with inherent him specific lines. Discussions are also examined among the European intellectual and political elite in relation to forms and European merge techniques.

Keywords: Europe, eurointegration, ideology, christianity.